

Uitgangsprincipes maatschappelijk verantwoord licentiëren

© Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR)

VLIR werkgroep TTO

27 oktober 2021

Inleiding

Vlaanderen behoort tot de meest welvarende regio's in de wereld. Deze positie is echter niet definitief verworven. In een geglobaliseerde wereld wordt de marktopportunititeit groter, maar neemt ook de concurrentie toe. Maatschappelijke welvaart biedt de mogelijkheid om te investeren in onderwijs en opleiding. Onze economie is uitgebouwd op deze sterkte en is steeds meer kennisgedreven. Onderwijs en opleiding zijn noodzakelijke voorwaarden voor de uitbouw van een kenniseconomie, maar zijn op zich niet voldoende. De werkelijke motor van de kenniseconomie is onderzoek en innovatie. Dit betekent dat onderwijs en opleiding ingebed moeten zijn in onderzoek en ontwikkeling (O&O).

De maatschappelijke grondslag van onze kennisinstellingen is internationaal gevalideerde kennisontwikkeling en -deling, via onderwijs (jaarlijks meer dan 250.000 studenten hoger onderwijs) en onderzoek (meer dan 10.000 publicaties per jaar). Financiering en groei van kennisinstellingen zijn positief gekoppeld aan kennisontwikkeling en -deling (via parameters zoals studentenaantallen en publicaties), waardoor kennisontwikkeling en -deling geïncentiveerd worden.

Aan kennisinstellingen wordt steeds vaker gevraagd of zij innovatie kunnen (bij)sturen in functie van het algemeen maatschappelijk belang. Waarbij economisch belang erkend wordt als een dimensie van maatschappelijk belang. Zie daartoe ook het shared value concept van Porter en Kramer (2011, Harvard Business Review). Ook aan publieke en non-profit financiers van onderzoek wordt diezelfde vraag gesteld. Daar waar dit bij financiers van onderzoek gekoppeld kan zijn aan de toekenning van de middelen, ligt de hefboom bij de kennisinstellingen mogelijk bij het verstrekken van licenties op de door hen ontwikkelde intellectuele eigendom. Het nastreven van het algemeen maatschappelijk belang bij licenties wordt omschreven als 'maatschappelijk verantwoord licentiëren (MVL)'. Het correct dienen van economische belangen is daarvan een onderdeel, maar volksgezondheid, levenskwaliteit, klimaat en omgeving zijn minstens zo belangrijk.

Deze VLIR nota licht het beleid van de Vlaamse universiteiten rond MVL toe. Het licentiebeleid van de Vlaamse universiteiten staat uiteraard in functie van het algemeen maatschappelijk belang, inclusief haar economische dimensie. De Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen van de Verenigde Naties vormen hierbij het referentiekader. Deze nota gaat dieper in op de vraag hoe het licentiebeleid van de Vlaamse universiteiten strookt met dit belang. Tevens wordt ingegaan op de mogelijkheden en beperkingen van MVL als hefboom ten dienste van maatschappelijke (inclusief economische) doelstellingen. Deze toelichting is opgebouwd op basis van vijf principes die als leidraad fungeren bij het MVL beleid van de Vlaamse universiteiten.

1. Eigen resultaten van kennisinstellingen blijven steeds beschikbaar voor verder onderzoek en onderwijs door de kennisinstellingen

Precies in het algemeen belang wensen de Vlaamse universiteiten in alle vrijheid verder onderzoek te verrichten, zoals ook erkend in de octrooiwetgeving: de zogenaamde onderzoeksvrijstelling (research exemption) bepaalt dat onderzoeksactiviteiten die niet specifiek uitgevoerd worden voor commerciële doeleinden geen octrooi-inbreuk kunnen vormen.

Daarnaast worden contractuele beperkingen die op universitair niveau de vrijheid van onderzoek zouden kunnen belemmeren niet aanvaard. Bovendien behouden de universiteiten algemeen het recht om de resultaten van het onderzoek te publiceren en te gebruiken voor onderwijs. Het licentiebeleid van de Vlaamse universiteiten is dus afgestemd op een breder principe van vrije kennisopbouw en kennisdeling.

2. Kennisinstellingen sterven ernaar om met hun onderzoeksresultaten een positieve maatschappelijke impact te genereren.

Het is de missie van universiteiten om onderzoek te verrichten waarbij we naast exploratief fundamenteel onderzoek ook inzetten op activiteiten die bepaalde onderzoeksresultaten laten doorgroeien naar producten of diensten die door private spelers op de markt kunnen gebracht worden. De universiteit kan zelf geen producten commercialiseren en dit heeft als gevolg dat de universiteit steeds op zoek dient te gaan naar partners die de onderzoeksresultaten in eigendom van de universiteit opnemen en verder ontwikkelen tot vermarktbaar producten. Hierbij is het de taak van de universiteit en meer specifiek de verantwoordelijkheid van hun technologietransfer diensten (TTO's) om geschikte partners te selecteren. Deze partners kunnen zowel bestaande bedrijven zijn als ook een team van ondernemers dat een nieuw bedrijf rond de verdere technologieontwikkeling en/of commercialisatie opstart (spin-off). Een belangrijk criterium is het engagement (bijvoorbeeld via een inspanningsverbintenis) en de capaciteit van deze partner om de universitaire technologie daadwerkelijk verder te ontwikkelen en te vermarkten. Universitaire technologie heeft gewoonlijk nog een lang en risicovol traject voor de boeg. Dit traject vereist substantiële private investeringen, zeer specifieke expertise (technisch, regulatorisch, ...), kennis en toegang tot de markt, en vaak ook combinaties met nog andere technologieën om tot een product te leiden dat daadwerkelijk impactvol kan zijn in de maatschappij. Op basis van al deze elementen worden mogelijke partners gescreend.

De doelstelling om een zo groot mogelijke maatschappelijke impact te creëren, zal ook mede bepalen of er niet-exclusief dan wel exclusief gelicentieerd wordt. Door aan meerdere partijen niet-exclusieve licenties te verstrekken, kan onder de juiste omstandigheden de kans op implementatie in de maatschappij evenredig verhogen met het aantal licentiepartners. Dit zal echter niet in alle gevallen zo zijn: indien de ontwikkelingskosten en -risico's erg hoog zijn, zal er vaak überhaupt geen afnemer gevonden worden voor niet-exclusieve licenties, omdat de return-on-investment in dit geval negatief is of alleszins onvoldoende positief om het investeringsrisico te verantwoorden. Voor technologieën met relatief korte en goedkope ontwikkelingstrajecten en een groot aantal geïnteresseerde partijen kunnen niet-exclusieve licenties dan weer een aantrekkelijke optie zijn, maar daar waar de productontwikkeling risicovol en kapitaalintensief is, zijn exclusieve licenties vaak meer aangewezen. Voor technologieën die toepasbaar zijn in vele domeinen kan men de exploitatierechten bovendien opsplitsen per toepassing. Zo is het perfect mogelijk om één partij een exclusieve licentie op een octrooi te verlenen in één welbepaald domein en daarnaast aan een andere partij een exclusieve licentie te verstrekken op hetzelfde octrooi maar voor een andere toepassing. Dit stelt de universiteit in staat om verschillende partnerschappen in parallel aan te gaan, waarbij voor elke toepassingsdomein de meest geschikte partner geselecteerd kan worden op basis van expertise en markttoegang, om op die manier, opnieuw, de kansen op implementatie in de maatschappij te maximaliseren.

3. Partnerschappen worden getoetst aan ethische waarden

De Vlaamse universiteiten hanteren ethische waarden. Zo wensen zij in hun handelen het naleven van de mensenrechten uit te dragen. Dit geldt ook met betrekking tot partnerschappen die tot doel hebben om universitair onderzoek te valoriseren: entiteiten die betrokken zijn bij schendingen van de mensenrechten komen niet in aanmerking voor partnerschappen of licenties.

Tot deze ethische waarden behoort ook het recht op preventieve gezondheidszorg en medische verzorging, zoals bepaald in het handvest van de grondrechten van de Europese Unie (18 december 2000). De Vlaamse universiteiten hebben daarom aandacht voor de toegankelijkheid van de producten die ontwikkeld worden op basis van universitaire onderzoeksresultaten.

Bijzondere aandacht gaat ook naar onderzoek met militaire toepassingen. De Vlaamse universiteiten werken niet mee aan onderzoek naar massavernietigingswapens, en gaan geen samenwerkingen aan met partners die deze wapens produceren of verhandelen. Onderzoek naar technologie met mogelijk dual gebruik (zowel civiel als militair) is enkel mogelijk wanneer dit bijdraagt tot de civiele ontwikkeling van de technologie.

4. Licenties worden afgetoetst aan wetgeving, regelgeving, akkoorden en contracten

Licenties worden steeds afgetoetst aan onderhavige wetgeving, regelgeving, akkoorden en contracten. Zonder exhaustief te willen zijn, worden hier enkele voorbeelden vermeld. Zo wordt er onder meer gekeken naar:

- Waar er mogelijk exportrestricties zijn op technologie met dual gebruik, worden aan de bevoegde autoriteiten exportvergunningen aangevraagd (Europese verordening nr 428/2009).
- Licenties op databestanden met persoonsgegevens moeten conform de privacywetgeving zijn van het land van oorsprong evenals van het land van bestemming (Europese verordening nr. 2016/679).
- Licenties op technologie, onderzoeksresultaten en materialen waarbij gebruik gemaakt is van de genetische rijkdom van een land (of de traditionele kennis hiervan) dienen een eerlijke en billijke verdeling te voorzien van de inkomsten en/of andere voordelen uit deze licentie, conform het Verdrag inzake Genetische Diversiteit (CBD), het Nagoya protocol en de Europese verordening Nr 511/214.
- Contractuele verplichtingen die de kennisinstelling is aangegaan en die beperkend kunnen zijn op de licentie.
- Reglementering omtrent staatssteun en competitiewetgeving voor onderzoek dat gefinancierd is met publieke middelen (zie ook hoofdstuk 5)

Hoewel verschillende van deze onderwerpen vrij complex zijn, menen de Vlaamse universiteiten te mogen stellen dat zij over de nodige expertise en bestuursorganen beschikken om op een vlotte manier licenties af te toetsen aan de relevante wetgeving, regelgeving, akkoorden en contracten, en dat zij hiertoe ook de nodige werkprocessen hebben ingevoerd.

5. Kennisinstellingen hebben oog voor potentiële ongewenste marktverstoringen en nemen dit ook mee in de licentiebesprekingen

Kennisinstellingen liggen vaak aan de basis van disruptieve technologieën. Disruptieve innovatie kan zeker marktverstoring zijn op het niveau van individuele bedrijven of hele industriële sectoren, maar dergelijke innovatie is daarom maatschappelijk niet ongewenst: ze kan positieve doorbraken met zich meebrengen voor de consument, het milieu, het klimaat, etc.

Academisch onderzoek wordt vaak grotendeels gefinancierd via publieke middelen, dus de resultaten van dit onderzoek mogen niet op een onevenwichtige manier tot een voordeel leiden voor één welbepaalde commerciële partij: alle transacties zullen de toets van marktconformiteit dienen te doorstaan.

In dit kader is het overigens belangrijk aan te geven dat het jaarlijks aantal publicaties van de Vlaamse universiteiten ongeveer twee grootteordes hoger ligt dan het aantal octrooi-aanvragen. Met andere woorden, het overgrote deel van het academisch onderzoek wordt gepubliceerd zonder voorafgaande bescherming van de resultaten en is dus voor iedereen vrij toegankelijk en beschikbaar. Bovendien zijn octrooien publiek toegankelijk en raadpleegbaar en kan op basis van deze kennis nieuwe kennis ontwikkeld worden.

Niettemin is het essentieel om op het vlak van licenties een gelijk speelveld ('level playing field') te creëren, zeker indien er gewerkt wordt met exclusieve licenties (zie tweede principe: soms is een exclusiviteit de enige weg om een technologie tot maatschappelijk nut te brengen). Om een gelijke behandeling van gelijke partners mogelijk te maken, worden strategische partnerschappen steeds goed afgelijnd en beperkt in de tijd. Zo zijn deze partnerschappen niet universiteitsbreed, maar beperken zij zich tot specifieke onderzoeksgroepen en onderwerpen, en wordt steeds in een marktconforme licentievergoeding voorzien.

De Vlaamse universiteiten hanteren de hoger besproken principes omtrent maatschappelijk verantwoord licentiëren op een uniforme manier. Voor de praktische uitwerking wordt frequent overleg gepleegd tussen de verschillende TTO's in de schoot van de VLIR-werkgroep TTO. Dit alles met een gezamenlijk doel, namelijk het realiseren van positieve maatschappelijke impact: het grote aantal innovaties dat reeds dagelijks in de maatschappij gebruikt wordt en de vele bedrijven die ontstaan zijn uit universitair onderzoek, niet het minst in Vlaanderen, zijn hiervan de getuigen.